Metamodernismul în teorie și în practică: pentru o conceptualizare a modernității singulare în câmpul literar românesc

Emanuel LUPAȘCU

Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere
Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of Letters
E-mail: emanuel.lupascu@stud.ubbcluj.ro

Metamodernism in Theory and Praxis:
Towards a Conceptualization of Singular Modernity in the Romanian Literary Field

Abstract: Metamodernism is a Eurocentric theoretical fiction, with no adherence to the social and cultural realities of post-communist Romania. This article provides a critique of the theory of metamodernism proposed by Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker and used by Alex Ciorogar to describe the post-2010 Romanian poetry system. Even if the concept is inoperative for Romanian literature, it is a symptom of the overcoming of the postmodernist framework, felt by writers as anti-essentialist, light-hearted, and unconcerned with the problems of today's society (climate crisis, immigrants, marginalized communities, economic inequalities between classes, etc.). What I notice in the footsteps of Jeffrey Nealon & Galin Tihanov is that the focus shifts from an autonomist "regime of relevance" to one that is socially, politically, and identity-building oriented. My analysis will propose a number of criticisms of the internal contradictions generated by the two Dutchmen's theory: firstly, that the "Yo-yo effect" of metamodernism – a metaphor I coined to better understand the basic concept – does not fully explain the cultural landscape of the Romanian literary system. In addition, it is built on a sum of generalizations of modernism and postmodernism, which have not been unanimously accepted by the theorists. A second criticism of Vermeulen and van den Akker's study is its Western-centric stance, which ignores the (semi-)peripheral specificity of cultures. If we absurdly accept the existence of metamodernism, it is only a combination of ideologies and styles of historical currents subsumable to modernity. Therefore, I will propose, following in the footsteps of Fredric Jameson and the Warwick Research Collective, the concept of singular modernity, and I argue why there cannot yet be a postmodernity in Eastern Europe. Discussing post-communist Romanian literature in terms of unfinished, combined, and unevenly developed modernity is much more productive because it takes into account both the material-social conditions of Romania and the cultural-artistic acquisitions thanks to the transfer of symbolic capital between central and (semi)peripheral systems.
Keywords: metamodernism, Romanian literature, post-postmodernism, postmodernism, cultural paradigm, aesthetic synthesis, literary theory, singular modernity.

Citation suggestion: Lupașcu, Emanuel. "Metamodernismul în teorie și în practică: pentru o conceptualizare a modernității singulare în câmpul literar românesc." *Transilvania*, no. 5-6 (2023): 24-34.
https://doi.org/10.51391/trva.2023.05-06.03.

„Ideea e că noi suntem atât de înăuntrul culturii postmoderne încât respingerea ei facilă este la fel de imposibilă pe cât de autosuficientă și depravată este glorificarea sa" –
Fredric Jameson, *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu*[1]

Postmodernismul a murit! Trăiască postmodernismul! Speculația teoreticienilor de astăzi este că dominanta culturală a capitalismului târziu a fost înlocuită de un nou regim apărut odată cu ceea ce se numește astăzi *just-in-time capitalism*[2]. Așa cum a fost el explicat de teoreticieni în termeni de estetică, ideologie, epistemologie, paradigmă ș.a.m.d., postmodernismul *nu avea alternativă*. În schimb, pentru momentul „post-postmodern" nu există o unanimitate în ce privește „paradigma" explicativă a fenomenelor

culturale de după turnura milenială. O listă scurtă poate certifica eterogenitatea discursului teoretic actual care postulează existența unor altermodernism, digimodernism, automodernism, hipermodernism, pseudomodernism, digitalism[3] și, în sfârșit, metamodernism care anunță încheierea epocii postmoderne. Cel din urmă a devenit un *buzzword* pentru studiile culturale și literare, pentru că, argumentează autorii articolului „Notes on Metamodernism", celelalte variante interpretative ale post-postmodernității aveau ca explicație pentru emergența noilor produse culturale infrastructura digitală[4] (de pildă, cea mai „radicală" propunere din punct de vedere lexical este cea a lui N. Katherine Hayles, prin care se înțeleg mutații în câmpul formal și de producție al culturii după realități ale virtualului de tipul: transmedialitate sau hipertextualitate[5]).

În spațiul românesc, rupturile de postmodernism, care, oricum, are diferențele sale specifice față de cel american, de pildă, au apărut încă din anii 2000, pe fundalul unei tranziții precare, a unui peisaj politico-social dezolant. Fracturismul i-a imputat programatic optzecismului lunedist tendința de a *textualiza* inepuizabil, părăsirea realului și evadarea în construcții metaficționale care nu mai corespundeau cu un corp social nevrozat de promisiunea unui capitalism-erou. În locul livrescului, fracturiștii au setat autenticismul ca *software* al literaturii: „autenticismul fracturiștilor este și o strategie prin care tinerii autori se delimitează de generațiile anterioare, în special de optzeciști. Textualismul și postmodernismul, privite ca fiind excesiv de livrești și de artificiale, sunt așezate într-o relație de opoziție față de premisele radicale ale fracturismului"[6]. După aproape un deceniu, „punctele de rezistență" negociate de douămiiști au pierdut din capitalul simbolic[7], nu pentru că ele ar fi devenit irelevante în realitatea socială (de pildă, feminismul în literatură este în plină florescență, de vreme ce România nu a atins încă toate punctele nici de pe agenda feminismului de val secund), ci pentru că, odată cu aderarea la Uniunea Europeană, probleme au devenit din *locale*, *glocale*[8]. Prefer acest termen celui de global pentru că el ar explica mai bine racordarea la problemele globale actuale (încălzirea climatică, problema migrației economice, inegalitățile economice, criza refugiaților, ascensiunea dreptei – toate putând fi adunate sub umbrela „problemei capitalismului") care sunt percepute dintr-o poziție situată [*rooted*] istoric, material și cultural[9]. Noua paradigmă s-a numit, pe rând, *postumanism*, iar apoi, după teoria lui Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker, *metamodernism*. Criticul renunță în doar câțiva ani la „postumanismul poetic românesc", pentru a-l asimila „liricii metamoderne", fără a-și argumenta virajul conceptual. Ar părea că *postumanismul* nu e în de-ajuns de „literar" pentru a explica extensiv și comprehensiv direcțiile formal-tematice ale sistemului literar românesc de după 2010: „«Post-post-modernism» has (rightfully) won few adherents, and «posthumanism» may not be literary enough"[10]. O serie de articole ale lui Alex Ciorogar din *Observator cultural* sunt simptomatice pentru această dublă-ruptură care este, simultan, o dublă evoluție convergentă: o radicalizare și o depășire deopotrivă a postmodernismului și a fracturismului. La fel ca în cazul „declarației reflexive" din psihanaliza lacaniană, care coincide exact cu momentul transformării[11], așa și moțiunea declarativă a metamodernismului în cultura română este o delimitare concretă față de „-ismele" trecute.

În seria de articole semnate de Ciorogar este vorba despre o trecere în revistă a principalelor argumente aduse de Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker, care derivă, la rândul lor, din descripția pe care Fredric Jameson o face „logicii culturale a capitalismului târziu". Doar că, așa cum afirmă și Ovio Olaru, utilizarea descriptivă a metamodernismului este problematică din perspectiva asumării etichetei de către scriitorii generației post-2000: „nu trebuie să uităm că avem de-a face cu un fenomen de dată relativ recentă, pentru care corespondențele teoretice sunt deocamdată relative, și, în al doilea rând, că nu putem aplica asupra spațiului literar românesc teorii străine, cu pretenția ca ele să explice plenar mecanismele de evoluție sensibilă"[12]. Dar, dincolo de *relativitatea corespondențelor teoretice* de-a lungul sistemului-lume, disonanțele dintre teorie și practică sunt apanajul semi-autonomizării genului discursiv teoretic și al *conjecturilor* critice care depășesc obiectul literaturii. La fel cum avangardele „inventează" genul semi-autonom al *manifestului*, căruia îi revine o retorică specifică și un imaginar decelabil[13], postmodernismul, identificat inițial cu producția poststructuralismului, patentează discursul teoretic, care se bucură de aceeași autonomie (aproape) ca literatura însăși. Jameson consideră că emergența teoriei ca „gen" este una dintre caracteristicile fundamentale ale postmodernismului: „Într-adevăr, una dintre cele mai impresionante caracteristici ale postmodernismului este felul în care, în interiorul său, o întreagă gamă de analize tendențiale apărute până acum în cele mai diverse forme [...] au fuzionat într-un nou gen discursiv, pe care l-am putea foarte bine numi «teoria postmodernismului», și care își cere la rândul ei atenția cuvenită"[14]. Spre deosebire de generația '80 (în special direcția lunedistă[15]) ce utiliza postmodernismul ca situație tactică în „bătălia culturală" împotriva *status-quo*-ului șaizecist, generațiile următoare nu și-au mai creat o platformă teoretică legitimatoare, criticii și teoreticienii forțând unele etichete din nevoia de „a face ordine" în literatura recentă. Venind din exteriorul fabricat sintetic în laboratoarele teoretice, *metamodernismul* nu poate funcționa nici pentru culturile occidentale, nici pentru cele din Europa Centrală și de Sud-Est. În acest studiu, voi analiza și critica mai degrabă punctele slabe ale teoriei metamodernismului, punctând faptul că potențialul conceptului poate fi atins doar printr-un eșafodaj descriptiv adaptat la realitățile cultural-literate și sociale ale sistemului literar postcomunist.

I.

Dar înainte de a trece la „dilemele" reprezentaționale teoretice ale metamodernismului, ar trebui să identificăm cauzele, necesitățile *rupturii* dintre postmodernism la metamodernism. Într-un răspuns la ancheta *Sociologia romanului românesc contemporan*, Adrian Schiop persifla dimensiunea joculatorie și estetizantă (prin extensia sa textualistă) a postmodernismului,

care a devenit obsoletă pentru o lume în care criza climatică și radicalizarea inegalităților economice au devenit o sursă de presiune reală și urgentă. În stilul său cinic, Schiop notează că

> „însăși postmodernismul ca paradigmă globală s-a dus, pur și simplu lumea s-a schimbat în datele ei fundamentale și teoria postmodernă a rămas în aer, fără obiectul muncii. Postmodernismul și-a putut desfășura zbenguielile teoretice cât timp capitalismul a făcut job ok, I mean cât timp era loc de creșterea infinită pe care capitalismul să-și poată desfășura pariul: în perioada postbelică de boom consumist puteai să crezi, postmodern, că că [sic!] totul e ficțiune, simulare, joc, că adevărul e construct contextual, că trăim în 17 realități. *Dar acum, în condițiile în care nu mai e loc de creștere și lumea a devenit brusc finită (cu apocalipsa încălzirii globale bătând la ușă), nu mai poți să te legeni în iluzia lumii ca poveste sau să mai crezi că realitatea e construct cultural*. [...] Pornind de la schimbarea asta de percepție, de weltanschaunng [sic!], deja discursul artistic și cultural s-a întors spre *responsabilitate, adevăr*, adică spre toate marile categorii pe care postmodernismul le-a discreditat”[16] (sublinierile îmi aparțin)

Traducând acum aceste observații în problematica epuizării postmodernismului, sunt necesare două precizări. Una dintre ele este că valența anti-*mimesis*, anti-reprezentațională a postmodernismului e de neconceput în accepția lui Adrian Schiop și a lui Jeffrey Nealon. Pentru cel din urmă, „turnura lingvistică” a modernismului și a postmodernismului a expirat, lăsând loc unei literaturi/arte preocupate de examinarea „modurilor” posibile de existență biopolitică și socială[17]. Iar asta echivalează, în sistemul transformărilor formale ale genului romanesc, de pildă, cu trecerea de la metaficțiunea istoriografică (construcția subiectului *via* lingvistică, textualitate într-o logică mai largă, zdrobitoare a „metanarațiunilor legitimatoare”), la metaficțiunea istorioplastică, adică la o formă de cartografiere a realității în funcție de „plasticitatea”/„maleabilitatea” trecutului în prezentul afectiv[18]. Totuși, poate că această poveste nu e, la urma urmei, cu totul nouă: este, poate, vorba de o întoarcere la „realism” atât ca epistemologie, cât și ca practică estetică (asupra căreia voi reveni în final prin accepțiunea lui Fredric Jameson), dotată însă cu lecțiile psihismului abisal modernist și ale ironiei postmoderne metabolizate. Iar dacă formulăm această metamorfoză în câmpul istoriei poeziei românești, trecerea se face de la „realismul” fără substanță/„referent”/autoreferențial al poeziei lui Mircea Cărtărescu (un realism evazionist, fabulatoriu și livresc, complexificat de scheme imaginare suprarealiste) la realismul dur, mizerabilist și insurgent al fracturiștilor. Cu alte cuvinte, de la un regim de relevanță[19] relativ autonomist[20], în care literatura este zona de tampon între realitate și subiect, la un regim constant îndreptat spre social[21]. Cea de-a doua precizare are de-a face cu dimensiunea (est-)etică[22] și angajată a post-postmodernismului. Același Nealon derivă din principiul său anti-hermeneutic și anti-lingvistic faptul că noua generație de artiști are obligația „morală” de a se preocupa de repercusiunile capitalismului *just-in-time*, adică să „intensifice și să extindă sensul nostru de «poezie» ca formă robustă de angajament sau analiză culturală, a cărei forță nu se datorează distanței sale față de cultura dominantă, ci îmbinării sale cu forțele socio-economice contemporane. În cadrul unei astfel de regândiri, chiar și aparenta inutilitate a literaturii ar putea fi recodificată de la o evitare stoică, profilactică, la o formă pozitivă (poate chiar veselă) de angajament critic cu viața biopolitică și economică contemporană”[23]. Tradus în termenii „regimului de relevanță”, avem de-a face cu o dimensiune culturală axată pe etic și pe politic[24], adică pe posibilitățile ei de a pune în ficțiune traume ale minorităților (poezia queer, feministă), cadrele Antropocenului (lirica eco-conștientă), supremația omului și consecințele sale (postumanismul) etc.

II.

Ce urmează să fac este să analizez principalele argumente, metafore și descriptori ai metamodernismului, așa cum au fost ei conturați inițial de Vermeulen și van den Akker în seria de articole și eseuri. Premisa de la care pornesc este una simplă și, în fond, euristică: a stabili o teorie a metamodernismului înseamnă a găsi *diferența specifică* în raport cu celelalte două idei de istorie literară pe care le absoarbe (i.e. modernul și postmodernul); în lipsa acesteia, nu se pot găsit decât numitori comuni într-o paradigmă sau alta, însă ale căror coeziune și *combinatorică* pot fi puse în baza unei obsolescențe radicale, o epuizare în primul rând a resurselor creative[25]. În fine, voi avea în vedere, pe rând, metaforele-„totalizante” prin care autorii descriu fenomenul cultural al metamodernismului și o triadă a descriptorilor pe care îi creează prin negație[26] de la Jameson (istoricitate, afect, profunzime[27]), în care nu văd decât un simptom acut al refulatului postmodern care subminează teoria însăși.

Soluția pe care Vermeulen și van den Akker o oferă crizei postmodernului nu este cea a unei rupturi radicale de paradigma precedentă, ci o aglutinare critică a postmodernismului și a modernismului într-o ordine *superioară*, de *sinteză*. Superioară, pentru că are pretenția de a fi „învățat” atât lecția optimismului modernist și a încrederii în raționalitate, dezvoltaționism și progres științific și tehnologic, cât și pe cea a scepticismului postmodern, a mefienței față de „metanarațiunile legitimatoare” (Lyotard) și a ideologiei pluralismului (care contracara, la rându-i, formele de monism substanțiale ale modernului). Oscilația, cu sensul de pendulare, este cea care, spun cei doi autori, explică cel mai bine politicile unei culturi care nu este suma modernismului și a postmodernismului, ci *când* modernism, *când* postmodernism:

> „Din punct de vedere ontologic, metamodernismul oscilează între modern și postmodern. Oscilează între un entuziasm modern și o ironie postmodernă, între speranță și melancolie, între naivitate și discernământ, empatie și apatie, unitate și pluralitate, totalitate și fragmentare, puritate și ambiguitate. [...] *De fiecare dată când entuziasmul*

metamodern pendulează spre fanatism, gravitația îl trage înapoi spre ironie; în momentul în care ironia sa pendulează spre apatie, gravitația îl trage înapoi spre entuziasm"[28] (sublinierile îmi aparțin).

Decurge de aici un „efect de Yo-yo" al metamodernismului, care poate funcționa provizoriu pentru explicitarea teoriei, de vreme ce figura pendulului ține în imaginarul colectiv de categoriile temporalității, adică de o logică a modernului. „Efectul Yo-yo" mizează pe ideea că, atunci când își atinge una dintre limite (aici funcționează perechile dualiste postulate de autori, entuziasm/apatie, unitate/pluralitate, totalitate/fragmentare, puritate/ambiguitate), tensiunea creată dă naștere unei energii de contra-reacție ce-l va face să se îndepărteze de punctul tensional. Un exemplu care se pretează acestei metafore teoretice este hiper-poemul lui Răzvan Andrei care, deși pornește de la o suită de imagini apocaliptice, de la un „normal" dezolant și strivitor pentru comunitățile minoritare (și nu numai), ajunge în final să restructureze efectul într-unul de *speranță*, *credință*[29] că lucrurile pot deveni mai bune, în ciuda tuturor războaielor etc. *Raport către Walt Whitman* oferă ca remediu pentru declinul moral al umanității întoarcerea la emoțiile cald-animale: compasiune, reculegere și îmbrățișare („Mărinimia acestui poem care vrea să îmbrățișeze pe toate & toți & totx & chiar vă îmbrățișează/ În mărinimia iubitului, în respirația lui & în sperma lui revărsată peste lume"[30]). Dacă ideologia identitară se construiește în raport cu lumea pe o coordonată afectiv-cognitivă, adică în contrast cu un cinism postmodern care ar fi anulat orice formă de optimism, la nivel formal, Răzvan Andrei amalgamează haotic stiluri diferite (dezideologizate și refuncționalizate estetizant), registre afective și imagini care pendulează de la sublim la abject. Tot aici apar forme de biografism și confesiune, pasaje suprarealiste, poezie pură, manifest politic, ars poetica, fragmente de odă sau imn, colaj intertextual, până la poem-kaddish despre o lume în descompunere, ba chiar cosmogonie – ele sunt o formă radicală de a vedea combinatorica stilistică, subordonată unui principiu maximalist, „ca mod de investigare, un entuziasm pentru includerea detaliilor"[31] care să dea, paradoxal, efectul de unitate, de întreg.

Practic, metamodernismul nu este altceva decât o combinatorică de stileme și ideologeme moderniste și postmoderniste, folosite în mod paradoxal arbitrar, dar sub controlul atent al autorului. Totuși, dacă postmodernismul însuși a fost descris ca fiind o fază *târzie*, *crepusculară* a modernismului[32] sau ca o sumă de reacții la ethosul modern[33], atunci nu sfârșim decât într-un lanț al slăbiciunilor, într-un du-te-vino continuu care se întoarce doar la problematica modernității: metamodernismul ar fi o altă „față" a modernității culturale neîncheiate, un rezultat al (re)negocierilor și al eliminării treptate a deficiențelor diverselor -isme. Concepția *modernității* cu care operez în acest caz este cea propusă de Fredric Jameson în *A Singular Modernity*[34] și de cei de la Warwick Research Collective. În loc să utilizăm forme literare răspândite într-un „timp gol" (calsicism, romantism, realism, modernism, postmodernism, metamodernism), prefer perspectiva asupra unor produse cultural-artistice, care iau naștere prin valurile succesive de capitalizare a lumii[35]. Altfel spus, modernitatea culturală este epifenomenul sistemului-lume capitalist, răspândit *combinat* și *inegal*: „Modernitatea nu este nici o categorie cronologică, nici una geografică. Nu este ceva care se întâmplă – sau chiar care se întâmplă mai întâi – în «vest» și la care alții pot avea acces ulterior; sau care se întâmplă în orașe mai degrabă decât la țară; sau pe care, pe baza unei diviziuni sexuale a muncii adânc stabilite, bărbații tind să o exemplifice în practica lor socială mai degrabă decât femeile. Modernizarea capitalistă implică dezvoltare, da - dar această «dezvoltare» ia, de asemenea, formele dezvoltării subdezvoltării, a dezvoltării defectuase și a dezvoltării dependente"[36]. O astfel de teorie a *modernității singulare*, translatate în câmpul istoriei literare românești ar putea explica anomalii de tipul „postmodernism fără postmodernitate"[37] sau anacronisme ca „metamodernismul optzecist/nouăzecist"[38]. Totuși, de ce *modernitate*, și nu *postmodernitate*, de vreme ce „asocierea constantă cu societatea democratică, înalt tehnologică, informatizată și mediatică de astăzi"[39] este o căsuță bifată din agenda societății românești postcomuniste? Argumentul provine din însăși incompatibilitatea teoriei postmodernului, propusă de Fredric Jameson, și realitățile social-artistice ale României post-'89. Pentru criticul american, motorul Noului – și, implicit, modernitatea – (lozinca „Make it new!" a lui Ezra Pound) îl constituie peisajul mozaicat al societății americane din perioada 1960-1980, pe care îl explică prin conceptul de „simultaneitate a non-simultanului" a lui Ernst Bloch. Părăsirea modernității și inaugurarea postmodernității, explică Jameson, se realizează atunci când „totul este acum organizat și planificat; natura a fost eliminată cu succes, împreună cu țăranii, comerțul mic-burghez, artizanatul, aristocrațiile feudale și birocrațiile imperiale. Condiția noastră este modernizată într-un mod mai omogen; noi nu mai purtăm povara complicațiilor non-simultaneităților și non-sincronicităților"[40]. Or, în ceea ce privește țările (semi) periferice, lucrurile nu stau întocmai ca în America sau în Europa de Vest. Același lucru se întreabă și Doru Pop în legătură cu *postumanismul*:

> „Dacă ne uităm cu atenție la evoluția noastră vedem că societatea, politica și cultura din România au fost mereu defazate și că am suferit de-a lungul timpului de o desincronizare, care e perpetuă și astăzi. În condițiile în care în lumea contemporană vorbim despre colonizarea planetei Marte, în România avem în continuare sate fără electricitate. Deși unii avem internet de mare viteză, peste 50% dintre români nu au acces la apă curentă și sisteme de canalizare. Mă întreb, astfel, dacă nu e o sfidare să vorbim despre postumanism în condițiile în care statul român nu reușește să le ofere cetățenilor noștri condiții minime de viață «umană» decentă"[41]

„Defazarea" dintre țările din Europa de Est și cele occidentale

nu este un simptom al „complexului de inferioritate/ periferalității", ci a *modernizării* capitaliste care se dezvoltă inegal în sistemul-lume propus de modelul lui Wallerstein și reluat în teoria *world literature* propusă de WReC. Prin urmare, cred că teoria modernității singulare are mai multe șanse să explice și realitățile opuse ale socialului, și modelele literare care concurează în acest moment pe piața culturală, dar și regimurile de relevanță care co-există, deși sunt opozitive.

III.

O altă „inconsistență" reprezentațională a metamodernismului este felul în care autorii insistă că el se regăsește în civilizațiile capitaliste *occidentale*, ceea ce poate însemna că, în subsidiar, teoria lor nu subminează teoria sistemului-lume și a relațiilor hegemonice dintre centru și (semi)periferie[42]. Cu alte cuvinte, se stipulează tacit că globalizarea și întinderea capitalismului „în toate cotloanele lumii" nu înseamnă „sfârșitul istoriei" și omogenizarea țărilor semi-autonome, din punct de vedere economic, și a celor dependente de acestea din urmă. Ceea ce pare „ingenios" în teoria celor doi olandezi, adică „efectul Yo-yo", de glisare între modern și postmodern, este o realitate literară identificabilă în istoria internă a postmodernismului românesc *tout court*. Teodora Dumitru[43] și Teona Farmatu[44] au demonstrat că, spre exemplu, optzeciștii i-au importat pe beatnici sub o formă depolitizată și cu un vector sociopolitic de semn schimbat (de la critică a capitalismului la ethos anticomunist). Această dez-ideologizare care este un *marker* al transferului dinspre centru înspre (semi)periferie, alături de mecanisme ale cenzurii, a dus la o fezandare a unor forme „extreme" postmoderne. De pildă, relativismul apare cel mult în varianta diluată a solipsismului textualist la Mircea Cărtărescu și nu are nimic de-a face cu radicalitatea personajelor lui Don DeLillo: „mescalina, stilul, eterul mirosul de crin, stimulentele hormonale/ sunt trucuri: totul e psihic, nimic nu-i *real*"[45]. Cazul Cărtărescu este simptomatic și pentru ilustrarea anacronică a metamodernismului din două perspective: în primul rând, operele lui au o structură de profunzime specific modernistă, de vreme ce logica dualistă (suprafață-interior) respectă modelul freudian al conținutului manifest și al celui latent[46], ca să nu mai vorbim despre obsesia mallarméană a Cărții și a „trandafirului absent din buchet"[47]. În al doilea rând, neo- sau post-romantismul cărtărescian este marcat de obsesia scriitorului-geniu izolat și neînțeles, a oglinzii, a dublului și este incompatibil cu teoria jamesoniană a „superficialității" postmoderne. Toate aceste „structuri de profunzime" (modernism) sunt combinate cu o suită de „trucuri" textualiste, metaficționale și autoreferențiale (postmodernism), care ar putea sluji drept mostră pentru a demonta periodizarea metamodernismului, precum și limitele categoriilor sale. Cum arătam și mai sus, modernitatea singulară aplicată sistemului literar românesc activează și o înțelegere a formelor literare istorice (realism, modernism, postmodernism, metamodernism) cu o configurație (semi)periferică individuală. Metamodernismul, așa cum este teoretizat de cultura occidentală pentru cultura occidentală, nu poate funcționa descriptiv pentru întreaga producție culturală (și literară), așa cum și-ar dori Vermeulen și van den Akker. Paradoxul pe care e construit – și pe care l-am numit „efectul Yo-yo" – nu ia în calcul o suită de reprezentări tematice și formale ale literaturii, redevabile modelului *realist*[48]. Chiar dacă explică unele *tendințe* ale poeziei recente, eticheta metamodernistă se limitează euristic atunci când încercăm să o aplicăm în cazul prozei; astfel, conceptul nu mai satisface condiția „dominantei culturale" pe care și-o imaginau autorii *Metamodernismului* pe urmele lui Fredric Jameson. *Metamodernismul rămâne o ficțiune teoretică eurocentrică, fără aderență la realitățile sociale și culturale ale României de după comunism.*

IV.

Un alt paradox pe care l-ar întâmpina translația metamodernismului în cultura română e legat de felul în care societatea românească a trecut sau nu testul postmodernizării complete. Jameson îi asocia modernismului conceptul lui Ernst Bloch de „simultaneitate non-simultană" sau de „sincronicitatea non-sincronicului", adică pentru formele de hibridizare ale „unor realități din momente radical diferite ale istoriei – artizanatul alături de marile carteluri, câmpuri cu țărani dincolo de care se văd, în depărtare, fabricile Krupp sau uzina Ford"[49]. Consecința evoluției ca formă de producție către postmodernism s-ar realiza prin eliminarea treptată a arhaicului și a vestigiilor trecutului și prin migrarea într-o suită de forme prezenteiste de reprezentare a societății post-industriale. Însă, greșeala autorului „logicii culturale a capitalismului târziu" e reducționismul americanocentric al viziunii[50], de vreme ce proiectele sociografice ale literaturii și ale cinematografului recent arată cum de la comunism la capitalism au fost „arse etape". În *Babardeală cu bucluc sau porno balamuc* (2021), regizat de Radu Jude, blocurile modernist-socialiste coexistă cu concatenări de schimburi de valută Money Gram, clădiri de tip zgârie-nori stau în backgroundul unor căruțe trase de cai, iar bazare balcanice stau laolaltă cu mall-uri supraaglomerate. Aceleași imagini ale „simultaneității non-simultane" apar și în poeziile lui Florentin Popa, unde coordonatele lumilor virtuale din jocurile pe calculator sunt superpozabile cu un Mănăștur blocat în timp înainte de 1989. Din perspectiva subiectului postuman, întrupat și interconectat, incursiunile tehnologice în arhitectura biologică și psihologică ridică o problemă de identitate: schimbările la nivel lingvistic și imagistic vascularizează suplimentar perspectiva postdualistă asupra vechilor dihotomii minte/corp, natură/cultură sau om/ mașină. În poeziile din *trips, heroes & love songs* (2013) de Florentin Popa, digitalul este un filtru cu ajutorul căruia sunt înregistrate cadre cotidiene nesemnificative. El stăpânește tehnicile de eschivare și de valorificare a micro-evenimentelor individuale, unele nostalgice și vulnerabile, altele pline de virilitate sau de umor „de gașcă". Granița dintre virtual și real a fost complet eradicată, narațiunile din viața de zi cu zi și scenariile de jocuri video acționează în sinergie, iar referințele din cultura „înaltă" se amestecă în mod postmodern cu cele din cultura pop. Dar utilizarea decorurilor postumane nu este

realizată ca un act de autocolonialism estetic, ci se suprapune peste fostele ruine comuniste (arhitecturi, personaje, fapte, mirosuri, imagini sau atitudini)[51], care au supraviețuit până în prezent și care sunt fetișizate astăzi pe internet sub numele de estetică post-sovietică[52]. Însă ceea ce diferențiază perspectiva lui Jude de cea a lui Florentin Popa este *atitudinea* față de aceste forme de hibridizare inerente tranziției încă în desfășurare: unul este preocupat de critica și de persiflarea unui model cultural și societal construit prin autocolonizare, iar celălalt mizează pe estetizarea lor pentru o logică subtilă a nostalgiei pentru copilărie/adolescență, o etapă „pre-ideologică".

V.

Dacă există discontinuități între cele trei paradigme în termeni de moduri de reprezentare, inconsecvențe epistemologice sau ideologii radical diferite, o constantă a acestora este caracterul *livresc*, raportarea continuă la cultură, cu toate că se pot nuanța pozițiile fiecărei ideologii estetice în parte. De pildă, intertextualitatea modernistă era o modalitate de (auto) legitimare a propriei identități culturale într-un sistem în care invenția se construia obligatoriu pe baza tradiției. Harold Bloom ar fi numit procesul de transfer al tradiției în opera modernistă o formă de *Apophrades*, adică absorbția corpusului de text anterior, care implică un sentiment de reconciliere sau de completare, scriitorul ajungând să se împace cu propriul loc în tradiția literară[53]. Un exemplu al modernismului românesc interbelic sunt poemele intertextuale ale lui Ion Barbu, pentru care prozele și personajele lui Edgar Allan Poe[54] și cele ale lui Mateiu Caragiale sunt forme de legitimare a unei tradiții de la care poetul se revendică: poezia pură, pe de o parte, și balcanismul, pe de altă parte. Atitudinea postmodernului față de livresc și față de reciclarea materialului cultural se află, de această dată, în orizontul lui *Askesis*[55]; referințele apar pentru ca autorul să realizeze o departajare critică, adesea ironică la adresa tradiției sau chiar o formă de repudiere, așa cum se întâmplă și în cazul avangardei[56]. Chiar dacă se pot opera diferențieri de la un autor la altul sau chiar în interiorul operei aceluiași scriitor[57], naturalizarea culturii în postmodernism relaxează pozițiile „tari" asupra operelor de artă devenite acum texte, care pot fi reproduse ca mărfuri. Funcția intertextualității metamoderne mută accentul de pe *recycling* pe *upcycling*[58]: dacă primul termen specific postmodern implica decompoziția materialului prim pentru o recompunere secundă, cel de-al doilea termen înseamnă o re-funcționalizare a concretului livresc, care atrage după sine și un proces al schimbării regimului de relevanță. „Anxietatea influenței" este înlocuită în logica post-postmodernismului de *retromanie*, care explică, pe baza infrastructurii digitale, cultura ca pe o arhivă infinită de posibilități, autorului revenindu-i sarcina de permutare și combinatorică a acestor elemente pe care dorește să le re-funcționalizeze. Termenul de retromanie îi aparține lui Simon Reynolds, care în cartea sa *Pop Culture's Addiction to Its Own Past*[59] îl descria ca pe un fenomen emergent în anii '60 și '70, dar care a luat amploare odată cu obsolescența culturii de a mai face inovație stilistică. În poemul „Hriba Crypto și țăranca Enigel", Nóra Ugron rescrie palimpsestic textul lui Ion Barbu, care se distinge printr-o poetică non-antropomorfică de-a lungul *Jocului secund*[60], refuncționalizându-l în coordonatele Antropocenului și ale unei scene *queer*: poeta inversează sexul regelui-ciupercă în „crăița Crypto", căreia i se va refuza compatibilitatea cu proletara Enigel, iar criptograma moare de această dată din cauza încălzirii climatice: „Că-i greu soare mult să îndure/ Ciupearcă crudă de pădure,/ și țărancă cu fântână/ în piept, planetă bătrână. Pentr-o făptură mai firavă/ Pahar e clima, cu otravă"[61]. Astfel, conceptul însuși de metamodernism și extensiile sale în ceea ce privește raportul de interdependență între produsele culturale propun un proiect de neutralizare a conceptului de „inovație"[62], printr-o combinatorică a diferitelor ideologeme și stileme ale paradigmelor anterioare.

Prin urmare, în această lucrare am propus o serie de paradoxuri reprezentaționale ale conceptului de metamodernism așa cum apare el în teoria lui van den Akker și Vermeulen, raportându-mă la categoriile postmodernismului delimitate de Fredric Jameson în bestseller-ul său. Metaforele pe care le folosesc autorii pentru a descrie noul regim al culturii generat de logica capitalismului *just-in-time* nu sunt tocmai o soluție viabilă pentru ceea ce înseamnă regimul contemporaneității, pentru că „efectul Yo-yo" sau de pendulare între modernism și postmodernism rămâne blocat într-o retorică ce se autosatisface referențial. Cu alte cuvinte, modul în care discursul teoretic rămâne blocat în cadrele unei hegemonii culturale occidentale dovedește friabilitatea conceptului de metamodernism în sistemul literar românesc. O adaptare a acestuia ar trebui să țină seama, așa cum am arătat, de forme specifice ale sociopoliticului, de istoria genurilor și a evoluțiilor lor de la modernism la postmodernism și la momentul recent, precum și de articularea unor nuanțe de teorie și de istorie literară, care s-au aflat (și se află) într-o logică, mai *hard* sau mai *soft*, de dinamici centru-(semi) periferie. Recomandarea mea rămâne, așa cum am propus în acest studiu, de a discuta câmpul literar românesc în termenii modernității neîncheiate, combinată și inegal dezvoltată, pentru că poate descrie pertinent legăturile dintre condițiile material-istorice și sociale ale României cu achizițiile cultural-artistice datorate unei accelerate globalizări culturale.

Note

1. Fredric Jameson, *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu*, trad. Alex Văsieș și Vlad Pojoga, pref. Andrei Terian (Sibiu: Editura ULBS, 2021), 64.
2. Jeffrey T. Nealon, *Post-postmodernism, or, The cultural logic of just-in-time capitalism* (Stanford: Stanford University Press, 2012).
3. Pentru paradigmele culturale post-postmoderniste, altele decât metamodernismul, vezi Nicolas Bourriaud (ed.), *Altermodern. Tate Triennal 2009* (London: Tate Publishing, 2009); Alan Kirby, *Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure our Culture*

(New York/London: Continuum, 2009); Gilles Lipovetsky, *Hypermodern Times* (Cambridge: Polity Press, 2005); R. Samuels, „Auto-Modernity after Postmodernism: Autonomy and Automation in Culture, Technology, and Education", în *Digital Youth, Innovation, and the Unexpected*, ed. T. Mcpherson (Cambridge, MA: The MIT Press, 2008); N. Katherine Hayles, „Influences of the Digital", în *Postmodern/Postwar And After*, ed. Jason Gladstone, Andrew Hoberek, Daniel Worden (Iowa: University of Iowa Press, 2016), 209-215.

4. „They pick out and unpick what are effectively excesses of late capitalism, liberal democracy, and information and communication technologies rather than deviations from the postmodern condition: cultural and (inter) textual hybridity, «coincidentality», consumer (enabled) identities, hedonism, and generally speaking a focus on spatiality rather than «temporality»". Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker, „Notes on metamodernism", *Journal of Aesthetics & Culture* 2 (2010): 2.
5. *Ibid*, 211-212.
6. Mihnea Bâlici, „Fracturismul în câmpul literar românesc", *Transilvania*, nr. 5 (2021): 2.
7. „[...] doi sunt catalizatorii emergenței postdouămiismului. Primul motiv ar fi acela că stilistica douămiistă își epuizează capitalul de șoc". Ovio Olaru, „«Postdouămiismul». O promoție", *Transilvania*, nr. 7 (2017): 46.
8. Pentru dezvoltarea conceptului de *glocalizare*, vezi Victor Roudometof, *Glocalization: A Critical Introduction* (London & New York: Routledge, 2016).
9. Asta înseamnă că termenul însuși de „globalizare" poate fi criticat dintr-o poziție anti-esențialistă, adică dintr-o paradigmă care vede subiectul situat material și cultural, nu ca pe o esență imuabilă, trans-temporală și trans-spațială. Pentru conceptul de *situaționare* [*rootedness*] și teoria „punctului de vedere" [*standpoint theory*] din epistemologia feministă vezi Sandra Harding, *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives* (New York: Cornell University Press, 1991) și Donna Haraway, „Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective ", *Feminist Studies*, nr. 3 (1988): 575-599.
10. Hayles, „Influences of the Digital", 214.
11. Slavoj Žižek, *How to Read Lacan* (New York & London: W. W Norton & Company, 2006), 16.
12. Olaru, „«Postdouămiismul»", 48.
13. Marjorie Perloff, *The Futurist Moment* (Chicago: University of Chicago Press, 1986), 90.
14. Jameson, *Postmodernismul*, xiv.
15. „Pus laolaltă și confundat cu optzecismul în întregul lui, curentul acesta de import e respins sub diferite pretexte", Cosmin Ciotloș, *Cenaclul de luni: viața și opera* (București: Pandora M, 2021), 15.
16. Adrian Schiop, Răspuns la ancheta dosarului *Sociologia romanului românesc*, în *Vatra*, nr. 5-6 (2021): 41.
17. Nealon, *Post-postmodernism*, 148.
18. Vezi Josh Toth, „Toni Morrison's *Beloved* and the Rise of Historioplastic Metafiction", în *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism*, ed. Robin van den Akker, Alison Gibbons, Timotheus Vermeulen (London & New York: Rowman & Littlefield, 2017), 41-54.
19. În *The Birth and Death of Literary Theory*, Galin Tihanov lansează conceptul de „regim de relevanță" autonomist pe care îl pune în strânsă legătură cu emergența capitalismului de la finalul secolului al XVIII-lea: „This regime [autonomist regime of relevance - n.m. E.L.] emerged in the last quarter of the eighteenth century as a response to the changing status of art in the bourgeois marketplace", Galin Tihanov, *The Birth and Death of Literary Theory* (Stanford: Stanford University Press, 2019), 23. În cazul literaturii române moderne, Ștefan Baghiu argumentează că teoria și critica literară precomuniste ratează o perspectivă „pură" asupra autonomiei esteticului: „As Dumitru has splendidly argued again recently, Lovinescu's theory of synchronism, through which a smaller culture should rapidly borrow and make a local synthesis of the cultural achievements of more developed ones, was in fact a classist approach to literature", Ștefan Baghiu, „The Relative Autonomy of Literature: Romanian Literary Criticism and Theory before World War II", *Transilvania*, nr. 5 (2020), 34.
20. „Literatura este valorizată pentru capacitatea de «abstragere din real», de reorientare spre sine, de oferire a unei experiențe vitale încărcată de sens. [...] Sensul său este, la limită, unul terapeutic, vizând ameliorarea propriei vieți, ceea ce se poate spune că face și divertismentul". Doris Mironescu, „Regimuri de relevanță, puncte de rezistență: literatura română în postcomunism", *Transilvania*, nr. 7-8 (2021): 112.
21. „Today, the artists that set out to correct postmodern «flaws» have been known to resort to community projects, participatory art, or metamodernist experiments, all of which focus on social justice and identification with the other. Interestingly, this does not amount to a return to the pre-Romantic regime of relevance, when art was dependent on social or political goals, because there is no ideology behind the work of the new artists – nothing but the already-mentioned humanistic principles of respect, equality, and empathy", Maria Chiorean, „Regimes of Relevance: The Newcomers", *Transilvania*, nr. 5 (2020): 26.
22. „And new generations of artists increasingly abandon the aesthetic precepts of deconstruction, para- taxis, and pastiche in favor of *aesth-ethical* notions of reconstruction, myth, and metaxis". Vermeulen, van den Akker, „Notes on Metamodernism", 1.
23. „Rather, the «equipmental» (sorry, Heideggerians) force of literature at this historical juncture may precisely lie in intensifying and expanding our sense of «the poetic» as a robust form of cultural engagement or analysis, whose force is enabled not by its *distance from* dominant culture, but its *imbrication with* contemporary socioeconomic forces. Within such a rethinking, even literature's seeming uselessness could be recoded from a stoic, prophylactic avoidance to a positive (maybe even joyful) form of critical engagement with contemporary biopolitical and economic life" (traducerea mea). Nealon, *Post-postmodernism*, 154.
24. Mironescu, „Regimuri de relevanță", 110-111.
25. Vezi Fredric Jameson, „Postmodernism and Consumer Society", în *The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture* (Washington: Bay Press, 1983).

26. Daiana Gârdan atrage, de asemenea, atenția asupra definițiilor *negative* date metamodernismului: „As a working concept, metamodernism is rather defined by the contributors of this volume through negations and tensions.", Daiana Gârdan, „REVIEW: *Metamodernism. Historicity, Affect and Depth after Postmodernism*", *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*, nr. 4 (2018): 201.
27. În cazul lui Fredric Jameson, postmodernismului i se impută o structură a sentimentului sfârșitului, o lipsă de profunzime și o anesteziere a afectelor (euforia fiind efigia subiectului postmodern). Vezi Jameson, *Postmodernismul*, 1-56.
28. „Ontologically, metamodernism oscillates between the modern and the postmodern. It oscillates between a modern enthusiasm and a postmodern irony, between hope and melancholy, between naïveté and knowingness, empathy and apathy, unity and plurality, totality and fragmentation, purity and ambiguity. [...] Each time the metamodern enthusiasm swings toward fanaticism, gravity pulls it back toward irony; the moment its irony sways toward apathy, gravity pulls it back toward enthusiasm" (traducerea mea). Vermeulen, van den Akker, „Notes on Metamodernism", 5-6.
29. „Its main tenet is that *faith, trust, dialogue and sincerity* can work to transcend postmodern irony and detachment" (sublinierile îmi aparțin). Tawfiq Yousef, „Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique", *International Journal of Language and Literature*, no. 1 (2017): 37.
30. Răzvan Andrei, *Raport către Walt Whitman. Poeme LGBT* (Alba Iulia: OMG Publishing, 2022), 108-109.
31. Nick Levey, *Maximalism in Contemporary American Literature. The Use of Detail* (New York & London: Routledge, 2017), 99.
32. „Turnura sau devierea ingenioasă a propunerii sale implică ideea că ceea ce numim postmodernism nu urmează pur și simplu modernismului înalt, ca produs rezidual al celui din urmă, ci mai degrabă îl precedă și îl pregătește pe acesta, în mod foarte precis, astfel încât postmodernismele contemporane care ne înconjoară ar putea fi văzute ca promisiunea revenirii și reinventării unui nou modernism înalt dotat cu toată puterea sa mai veche și cu o viață nouă, într-o reapariție triumfătoare". Jameson, *Postmodernismul*, 62.
33. „Nu există postmodernism, ci o entropie de postmodernisme, fragmente de teorii postmoderne generate ca reacții la fragmente de teorii moderne; iar o entropie fragmentară nu poate crea și menține o dihotomie totalitară". Radu Vancu, „Poetica lui Mircea Cărtărescu. O tipologie", *Transilvania*, nr. 6 (2016): 14.
34. Vezi Fredric Jameson, *A Singular Modernity: Essay on the Ontology of the Present* (London & New York: Verso, 2012).
35. WReC, *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature* (Liverpool: Liverpool University Press, 2015), 50-51.
36. „Modernity is neither a chronological nor a geographical category. It is not something that happens – or even that happens *first* – in «the west» and to which others can subsequently gain access; or that happens in cities rather than in the countryside; or that, on the basis of a deep-set sexual division of labour, men tend to exemplify in their social practice rather than women. Capitalist modernisation entails development, yes - but this «development» takes the forms also of the development of underdevelopment, of maldevelopment and dependent development" (traducerea mea). Ibid., 13.
37. Mircea Martin, „Un postmodernism fără postmodernitate", *România literară*, no. 40 (1996): 12-13.
38. Simona Popescu lansează ipoteza generațiilor '80 și '90 ca menifestând simptome așa-zis „metamoderniste": „Și, oricât ar părea de ciudat, lucruri despre care se vorbește mai nou (nou?) sub umbrela «metamodernismului» se potrivesc bine cu o parte din literatura ultimilor ani (cei mai grei) ai epocii de tristă amintire, cu o parte din noua literatură post-comunistă: «Noua sinceritate», «oscilația între aspecte ale modernismului și postmodernismului», între «ironie și sinceritate», preocuparea pentru «ordinea naturală a lumii» și «căutarea adevărului» etc. (vezi manifestul metamodernist din 2010) se potrivesc cu căutările tinerilor scriitori din anii '80-'90.", Simona Popescu, Răspuns la ancheta „Influențe și confluențe în literatura română contemporană", *Vatra* no. 10-11 (2022): 71.
39. Definiția postmodernismului și a postmodernității după Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc* (București: Humanitas, 2010), 79.
40. Jameson, *Postmodernismul*, 318.
41. Doru Pop, „Înainte de postumanism, ar trebui să descoperim umanismul", în Alex Ciorogar (coord.), *Postumanismul* (București: Tracus Arte, 2019), 64-65.
42. Vezi Immanuel Wallerstein, *Pentru a înțelege lumea. O introducere în analiza sistemelor-lume*, trad. și notă terminologică de Ovidiu Țichindeleanu (Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2013).
43. Teodora Dumitru, „Gaming the World-System: Creativity, Politics, and Beat Influence in the Poetry of the 1980s Generation", în *Romanian Literature as World Literature*, ed. Mircea Martin, Christian Moraru, Andrei Terian (Bloomsbury Academic: New York, 2018), 271-288.
44. Teona Farmatu, „Network Temporalities and North American Influence in the Romanian Poetry of the Early 1980s". *Transilvania*, nr. 3 (2022): 48-56.
45. Mircea Cărtărescu, „De vrei să mă distrugi", din *Dragostea* (1994), în Idem, *Poezia* (București: Humanitas, 2015).
46. Despre cele 6 modele de profunzime moderniste, vezi Jameson, *Postmodernismul*, 12.
47. Vezi Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020* (Iași: Polirom, 2021), 110 și 379: „Comparate cu mașinăriile conceptuale puse în mișcare de romanele unor Don DeLillo sau Richard Powers, cărțile lui Cărtărescu au aerul limitat al unui import romantic și modernist (Cartea lui Mallarmé fiind cealaltă metaforă din care opera lui se alimentează până la sațietate)".
48. „Cât despre dualismele de tipul modern/postmodern, care sunt mult mai insuportabile decât majoritatea dualismelor obișnuite și care sunt, prin urmare, poate imunizate în avans la abuzurile ale căror instrument și marcă inconfundabilă sunt tocmai aceste dualisme, s-ar putea ca adăugarea unui al treilea termen – absent din lucrarea de față, dar mobilizat altundeva, într-o carte înrudita – să contribuie la transformarea acestui model reversibil de inscriere a diferenței într-o schemă istorică mai productivă și mai mobilă. [...] Acest al treilea termen – să-i spunem pentru moment, în lipsa a ceva mai bun, „realism" – recunoaște emergența referentului secular din epurarea iluministă a codurilor

sacre, în același timp în care cere o instituire prealabilă a sistemului economic, înainte ca limbajul și piața să ajungă să cunoască declinări de gradul doi în modernitate și imperialism. Acest al treilea termen, deci, anterior celorlalte două, permite asocierea lor cu orice alți câțiva termeni pe care i-am putea propune pentru diversele pre-capitalisme și ne oferă o paradigmă de dezvoltare mai abstractă care pare să-și recapituleze cronologia din afara oricărei ordini cronologice, la fel ca în filme, sau ca în muzica rock, sau ca în literatura neagră, de exemplu.", Jameson, *Postmodernismul*, 67-68.

49. Jameson, *Postmodernismul*, 382.
50. Vezi Andrei Terian, „Sindromul «Frederic» sau Jameson în România", în *Ibid*, vi-vii.
51. Vezi David Williams, *Writing Postcommunism. Towards a Literature of the East European* (New York: Palgrave Macmillan, 2013).
52. Vezi Haris Giannouras, „Post-Soviet: Otherness and the Aesthetic of Disappearance", *Swarm*: https://swarmmag.com/words/post-soviet-otherness-and-the-aesthetic-of-disappearance/ [consultat la data de 30 martie 2023].
53. Harold Bloom, „*Apophrades* or The Return of the Dead", în *The Anxiety of Influence. A Theory of Poetry* (New York & Oxford: Oxford University Press, 1997), 139-156.
54. Poetul Ion Barbu avea un adevărat cult și o explicită adulație pentru autorul *Corbului*. „Climatul Edgar Poe", cum îl numește într-o poezie-omagiu, reprezintă una dintre coordonatele modernismului puritst și fundamentul conceptual pentru poetica implicită și explicită a scriitorului român (De altfel, Edgar Allan Poe este revendicat și de alți scriitori, precum Baudelaire și Mallarmé, ca părinte al poeziei pure). Matei Călinescu stabilește că *Principiul poetic* este piatra unghiulară a „poeziei pure", pentru că el se dovedește a fi un „manual" de demonstrație a meticulozității formale, pe care un creator trebuie să o exercite pentru a putea realiza un poem „perfect". Matei Călinescu, „Începuturile «poeziei pure». Edgar Allan Poe", în *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă* (București: Humanitas, 2017), 61-68.
55. Bloom, „*Akesis* or Purgation and Solipsism", în *The Anxiety*, 115-136.
56. Teza postmodernismului ca „avangardă instituționalizată" apare și la Jameson, *Postmodernismul*, 4: „Cât despre revolta postmodernă împotriva tuturor acestor lucruri, trebuie de asemenea subliniat că propriile sale trăsături ofensatoare - de la obscuritate și materiale explicit sexuale până la mizerie psihologică și expresii fățișe de sfidare socială și politică, care transcend orice s-ar fi putut imagina în momentele cele mai extreme ale modernismului înalt - nu mai scandalizează pe nimeni și nu doar că sunt primite cu cea mai mare indiferență, ci au fost ele însele instituționalizate, devenind una cu cultura oficială sau publică a societății occidentale" și la Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc* (București: Humanitas, 2010), 24: „Punerea în discuție a propriului statut al operei de artă devine criteriu de valoare. Conceptele avangardei, cum se vede, triumfă în postmodernitate, dar cu condiția «domesticirii» lor. Cînd avangarda devine rutină, «normă», cînd ceea ce altădată șoca nu mai șochează, dar ceea ce altădată nu șoca nu mai există, putem vorbi de intrarea într-o lume postmodernă. Se înțelege că, obligatoriu, o operă postmodernă își conține în sine propria negare, manifestată prin distanță, ironie, parodie, (auto)pastișă, ceea ce face ca moartea artei să fie implicată literalmente în fiecare produs artistic, care, într-un fel, se hrănește de acum din această idee".
57. De pildă, în cazul lui Cărtărescu, se regăsesc atât forme de *Apophrades*, în *Levantul*, care este un elogiu adus „panteonului" poeziei românești, cu care intră în dialog, chiar dacă sub o formă de venerare voalată, cât și sub forma de „joc al suprafețelor" ca în poemul „Pe când mă bărbieresc" din *Totul* (1985).
58. „These trends in contemporary literature point towards that what might be understood as the «upcycling» of past styles, conventions and techniques. Whereas the postmoderns «recycled» popular culture, canonised works and dead Masters by means of parody or pastiche, metamodern artists – from writers to artists in a broader sense – increasingly pick out from the scrapheap of history those elements that allow them to resignify the present and reimagine a future". Van den Akker, Vermeulen, Gibbons, *Metamodernism*, 10.
59. Vezi Simon Reynolds, *Retromania: Pop Culture's Addiction to Its Own Past* (New York: Faber and Faber, 2011).
60. Ipoteza poeticii non-antropomorfice a fost lansată de Ioana Em. Petrescu în *Eminescu și mutațiile poeziei românești* (1989) și reluată în *Ion Barbu și poetica postmodernismului* (apărut clandestin în 1993): ea pleacă de o serie de observații pe care Ion Barbu însuși le-a făcut în marginea operei sale: diferența dintre individual și universal, dintre tipic și arhetip sau dintre efemer și imuabil. Astfel că, deși există grade diferite între modurile de construcție ale personajelor lirice de-a lungul celor trei cicluri din volumul *Joc secund* (1930) – în ordine, *Joc secund*, *Uvedenrode* și *Irarlâk* – ele nu sunt configurate în cheie umană, ci funcționează, mai degrabă, ca niște persoanaje-idee, fără înfățișare și fără caracteristici umane. Chiar și cele mai *umane* reprezentări din *Isarlâk*, Domnișoara Hus sau Nastratin Hogea – o vrăjitoare-spectru, un rest rămas al unei ființe umane, distruse de doliu & un semi-antropomorf al literaturii populare din Levant, cunoscut pentru rolul său sapiențial, care mănâncă din propriul trup – sunt doar pretexte ale unor Idei pe care Barbu le instrumenta în poezie. Prin urmare, luat în ansamblul lui, volumul *Joc secund*, tinde asimptotic pentru o poetică non-antropomorfică, non-configurativă: „Individualului (psihologic) și tipicului (social sau de caracter) i se opune arhetipalul, căci arta se cere eliberată de obsesia «naturii biologice, sociale ori simplu umane a eroului de roman obișnuit». Ca-n opera lui Mateiu Caragiale, literatura va opera nu cu caractere, ci cu «naturi planetare», descoperind în indivizii umani «axe universale» și devenind astfel o meditație asupra «ticluirii și aventurii Ființei», a Ființei *care depășește nu doar limitele individualului, ci și obsesiile antropocentrice. Eroul universului barbian nu e individul, nici măcar omul, ci Ființa*" (sublinierile îmi aparțin), Ioana Em. Petrescu, *Eminescu și mutațiile poeziei românești* (Cluj-Napoca: Dacia, 1989), 124.
61. Nóra Ugron, „Hriba Crypto și țăranca Enigel", în *Perturbări în desfășurare. O antologie a prezentului*, coord. V. Leac (București: frACTalia, 2021), 558.
62. „However, the more likely cause is that metamodernism proposes a challenge to the very term 'innovative' itself with the former's emphasis on the dialectics of literary tradition". Antony Rowland, *Metamodernism and Contemporary British Poetry* (Cambridge: Cambridge University Press, 2022), 3-4.

Bibliography

Andrei, Răzvan. *Raport către Walt Whitman. Poeme LGBT* [Reporting to Walt Whitman. LGBT Poems]. Alba Iulia: OMG Publishing, 2022.

Baghiu, Ștefan. "The Relative Autonomy of Literature: Romanian Literary Criticism and Theory before World War II". *Transilvania*, no. 5 (2020): 29-38.

Bâlici, Mihnea. "Fracturismul în câmpul literar românesc" ["Fracturism in the Romanian Literary Field"]. *Transilvania*, no. 5 (2021): 1-18. https://doi.org/10.51391/trva.2021.05.01.

Bloom, Harold. *The Anxiety of Influence. A Theory of Poetry.* New York & Oxford: Oxford University Press, 1997.

Bourriaud, Nicolas, (ed.). *Altermodern. Tate Triennal 2009.* London: Tate Publishing, 2009.

Călinescu, Matei. *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism* [Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism], second edition. Iași: Polirom, 2005.

Călinescu, Matei. *Conceptul modern de poezie: de la romantism la avangardă* [The modern concept of poetry: from romanticism to the avant-garde]. București: Humanitas, 2017.

Cărtărescu, Mircea. *Poezia* [Poetry]**.** Bucharest: Humanitas, 2015.

Cărtărescu, Mircea. *Postmodernismul românesc* [Romanian Postmodernism]. Bucharest: Humanitas, 2010.

Chiorean, Maria. "Regimes of Relevance: The Newcomers". *Transilvania*, no. 5 (2020): 20-28.

Ciotloș, Cosmin. *Cenaclul de luni: viața și opera [The Monday Cenacle: life and work]*. București: Pandora M, 2021.

Dumitru, Teodora. "Gaming the World-System: Creativity, Politics, and Beat Influence in the Poetry of the 1980s Generation." In *Romanian Literature as World Literature*, edited by Mircea Martin, Christian Moraru, Andrei Terian, 271-288. Bloomsbury Academic: New York, 2018.

Farmatu, Teona. "Network Temporalities and North American Influence in the Romanian Poetry of the Early 1980s." *Transilvania*, no. 3 (2022): 48-56.

Gârdan, Daiana. "REVIEW: *Metamodernism. Historicity, Affect and Depth after Postmodernism*". *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory*, no. 4 (2018): 200-205.

Giannouras, Haris. "Post-Soviet: Otherness and the Aesthetic of Disappearance." *Swarm*: https://swarmmag.com/words/post-soviet-otherness-and-the-aesthetic-of-disappearance/

Haraway, Donna. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies*, no. 3 (1988): 575-599.

Harding, Sandra. *Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women's Lives.* New York: Cornell University Press, 1991.

Hayles, N. Katherine. "Influences of the Digital." In *Postmodern/Postwar And After*, edited by Jason Gladstone, Andrew Hoberek, Daniel Worden, 209-215. Iowa: University of Iowa Press, 2016.

Iovănel, Mihai. *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc* [The Ideologies of Literature in Romanian Postcommunism]. Bucharest: Muzeul Național al Literaturii Române, 2016.

Iovănel, Mihai. *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020* [The History of Contemporary Romanian Literature: 1990-2020]. Iași: Polirom, 2021.

Jameson, Fredric. "Postmodernism and Consumer Society." In *The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture.*Washington: Bay Press, 1983.

Jameson, Fredric. *A Singular Modernity: Essay on the Ontology of the Present.* London & New York: Verso, 2012.

Jameson, Fredric. *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu* [Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism]. Translated by Alex Văsieș and Vlad Pojoga. Sibiu: Lucian Blaga University Press, 2021.

Kirby, Alan. *Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure our Culture.* New York/London: Continuum, 2009.

Leac, V. (coord.). *Perturbări în desfășurare. O antologie a prezentului* [Ongoing Disturbances. An Anthology of the Present]. Bucharest: frACTalia, 2021.

Levey, Nick. *Maximalism in Contemporary American Literature. The Use of Detail.* New York & London: Routledge, 2017.

Lipovetsky, Gilles. *Hypermodern Times.* Cambridge: Polity Press, 2005.

Martin, Mircea. "Un postmodernism fără postmodernitate" ["Postmodernism without postmodernity"]. *România literară*, no. 40 (1996): 12-13.

Mironescu, Doris. "Regimuri de relevanță, puncte de rezistență: literatura română în postcomunism" ["Regimes of relevance, points of resistance: Romanian literature in post-communism"]. *Transilvania*, no. 7-8 (2021): 107-114.

Nealon, Jeffrey T. *Post-postmodernism, or, The cultural logic of just-in-time capitalism.* Stanford: Stanford University Press, 2012.

Olaru, Ovio. „«Postdouămiismul». O promoție". *Transilvania*, no 7 (2017): 46-56.

Perloff, Marjorie. *The Futurist Moment.* Chicago: University of Chicago Press, 1986.

Petrescu, Ioana Em. *Eminescu și mutațiile poeziei românești* [Eminescu and Changes in Romanian Poetry]. Cluj-Napoca: Dacia, 1989.

Pop, Doru. "Înainte de postumanism, ar trebui să descoperim umanismul" ["Before posthumanism, we should discover humanism"], în Alex Ciorogar (coord.), *Postumanismul* (București: Tracus Arte, 2019), 60-66.

Popescu, Simona. Răspuns la ancheta *Influențe și confluențe în literatura română contemporană* [In response to the thematic issue on *The Sociology of the Romanian Novel*]. *Vatra* no. 10-11 (2022): 71-74.

Reynolds, Simon. *Retromania: Pop Culture's Addiction to Its Own Past.* New York: Faber and Faber, 2011.

Roudometof, Victor. *Glocalization: A Critical Introduction.* London & New York: Routledge, 2016.

Rowland, Antony. *Metamodernism and Contemporary British Poetry.* Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
Samuels, R. "Auto-Modernity after Postmodernism: Autonomy and Automation in Culture, Technology, and Education." In *Digital Youth, Innovation, and the Unexpected*, edited by T. Mcpherson. Cambridge, MA: The MIT Press, 2008.
Schiop, Adrian. Răspuns la ancheta dosarului *Sociologia romanului românesc* [In response to the thematic issue on *The Sociology of the Romanian Novel*]. *Vatra*, no. 5-6 (2021): 40-42.
Terian, Andrei. "Sindromul «Frederic» sau Jameson în România" [The "Frederic" Syndrome or Jameson in Romania]. In Frederic Jameson, *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu*, i-x. Sibiu: Lucian Blaga University Press, 2021.
Tihanov, Galin. *The Birth and Death of Literary Theory.* Stanford: Stanford University Press, 2019.
van den Akker, Robin, Alison Gibbons, Timotheus Vermeulen. *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism.* London & New York: Rowman & Littlefield, 2017.
Vancu, Radu. "Poetica lui Mircea Cărtărescu. O tipologie" [Mircea Cărtărescu's Poetics. A Typology]. *Transilvania*, no. 6 (2016): 13-21.
Vermeulen, Timotheus, and Robin van den Akker. "Notes on metamodernism." *Journal of Aesthetics & Culture* 2 (2010): 1-14.
Wallerstein, Immanuel. *Pentru a înțelege lumea. O introducere în analiza sistemelor-lume* [For an Understanding of the World. An Introduction to World-Systems Analysis]. Translation and terminological notes by Ovidiu Țichindeleanu. Cluj-Napoca: Idea Design & Print, 2013.
Warwick Research Collective. *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature.* Liverpool: Liverpool University Press, 2015.
Williams, David. *Writing Postcommunism. Towards a Literature of the East European.* New York: Palgrave Macmillan, 2013.
Yousef, Tawfiq. "Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique." *International Journal of Language and Literature*, no. 1 (2017): 33-43.
Žižek, Slavoj. *How to Read Lacan.* New York & London: W. W Norton & Company, 2006.

